

Patrycja Gardin

<https://orcid.org/0000-0003-2550-8233>

Université de Lorraine
Nancy, Francja

Dziedzictwo Stanisława Leszczyńskiego. O nauczaniu języka i kultury polskiej w Nancy – historia, wyzwania, zagrożenia

The Legacy of Stanisław Leszczyński. On Teaching Polish
Language and Culture in Nancy: History, Challenges, Threats

Abstract: Patrycja Gardin's aim in this article is to describe the history of teaching Polish at the University of Lorraine in Nancy, one of the few centers of Polish studies in France and also a place where classes are (still) taught at all levels of instruction, from bachelor's degree to doctoral studies. The starting point of Gardin's analysis is the year 1752, when Stanisław Leszczyński, King of Poland and Duke of Lorraine and Bar, established the Collège Royal de Médecine, the first university unit in Nancy. Using French archival sources, Gardin discusses large-scale activities undertaken by Leszczyński in Lorraine for the promotion of Polish culture and science. Gardin's description of the long-standing tradition of teaching the Polish language in the Stanisławian land has been based on the analysis of annals and emigration chronicles, as well as French magazines from the turn of the nineteenth and twentieth centuries. Gardin describes the most important activities and achievements of the Department of the Polish Language: its establishing in 1961, the subsequent structural transformations, its teaching programs, as well as the challenges and threats it faces. This description is complemented by the profiles of the founders and heads of the Department and an outline of their most important research projects. To this end, the author presents the most important scholarly works from two collections found at the University of Lorraine, i.e., the Decaux Collection and the Lajarrige Collection.

Keywords: Polish language and culture in Lorraine, Stanisław Leszczyński's cultural activities, Polish studies in Nancy

Abstrakt: Celem artykułu jest opisanie dziejów nauczania języka polskiego na Uniwersytecie Lotaryńskim w Nancy – jednym z nielicznych ośrodków polonistycznych we Francji, w którym zajęcia (wciąż) prowadzone są na wszystkich poziomach nauczania – od licencjatu po studia doktoranckie. Punktem wyjścia analizy jest rok 1752, w którym Stanisław Leszczyński, król Polski i książę Lotaryngii i Baru, powołuje Collège Royal de Médecine – pierwszą jednostkę uniwersytecką w Nancy. Autorka, korzystając z francuskich źródeł archiwalnych, przedstawia zakrojone na dużą skalę działania podjęte przez Leszczyńskiego w Lotaryngii na rzecz promocji kultury i nauki polskiej. Opis wieloletniej tradycji nauczania języka polskiego na ziemi stanisławowskiej został oparty na analizie roczników i kronik emigracyjnych, a także czasopism francuskich z przełomu XIX i XX wieku. W tekście przywołane zostały najważniejsze wydarzenia i prace będące udziałem powołanej w 1961 roku Katedry Języka Polskiego: początki jej istnienia, zmiany w organiza-

cji, kierunki nauczania oraz wyzwania i zagrożenia, przed którymi stoi. Prezentację uzupełniają charakterystyki założycieli i kierowników Katedry oraz zarys ich najważniejszej działalności badawczej. W tym celu autorka przedstawia najistotniejsze prace naukowe pochodzące z dwóch kolekcji zbiorów zgromadzonych na Uniwersytecie Lotaryńskim – Kolekcji Decaux oraz Kolekcji Lajarrige.

Słowa kluczowe: język i kultura polska w Lotaryngii, działania Stanisława Leszczyńskiego na rzecz kultury, studia polskie w Nancy

Polska i Lotaryngia

Pour les Français et les Polonais, et particulièrement sur cette terre lorraine enrichie par leur travail et arrosée par leur sang, la voie est simple et droite : c'est celle de l'Amitié. Elle ne comporte aucun danger ; elle protège contre les périls dont les deux peuples ont souffert (Tersen, 1954: 16)¹.

Relacje między Polską a Lotaryngią zawsze miały przyjazny charakter. Kiedy w 1737 roku Lotaryngia zostaje przekazana zdetronizowanemu królowi Polski Stanisławowi Leszczyńskiemu, rozpoczyna się dla niej okres wielkich przemian kulturowych. W 1752 roku otwarta zostaje pierwsza jednostka uniwersytecka w Nancy – Collège Royal de Médecine, której pomieszczenia znajdują się w obecnym Muzeum Sztuk Pięknych. W uczelni założonej przez króla Polski i księcia Lotaryngii i Baru prowadzi się kursy z botaniki, chirurgii i anatomii, a także zajęcia z filozofii, matematyki, historii i geografii. Choć Leszczyński w Nancy dysponował niewielką władzą, to podejmowane przez niego działania na rzecz kultury i nauki w Lotaryngii miały duże znaczenie dla rozwoju uniwersytetu w tym mieście. Warto wspomnieć, że Leszczyński stworzył Królewską Bibliotekę w Nancy (Bibliothèque royale; 1750) oraz powołał Królewskie Towarzystwo Nauk i Literatury Pięknej (Société royale des Sciences et des Belles-Lettres) (Cieślak, 1994: 243).

¹ „Dla Francuzów i Polaków, szczególnie na tej ziemi lotaryńskiej, wzbogaconej ich pracą i nasączoną ich krwią, droga jest prosta: jest nią Przyjaźń. Nie stanowi żadnego zagrożenia: chroni przed niebezpieczeństwami, z powodu których ucierpiały oba narody”. Tłumaczenie własne.

Był ceniony za swoją aktywność na polu naukowym do tego stopnia, że mieszkańcy Lotaryngii w 1831 roku na głównym palcu miasta postawili mu pomnik, który zastąpił posąg przedstawiający Ludwika XV. Nie dziwi więc następująca wypowiedź:

L'étranger qui visite Nancy est frappé de la persistance du souvenir de Stanislas ; beaucoup de Français s'étonnent que le dernier roi de Pologne soit aujourd'hui encore plus populaire en Lorraine que Louis XV. Cette constatation qui semble paradoxale s'explique facilement. Nulle part en France comme dans nos pays de l'Est, la Pologne n'a rencontré depuis le XVIIIe siècle de plus profondes et de plus fidèles sympathies (Société d'histoire de la Lorraine et du Musée lorrain, 1920: 354)².

Niestety za czasów panowania króla Polski na ziemi lotaryńskiej o nauczaniu języka polskiego nie sposób usłyszeć – dwór Stanisława był zasadniczo dworem francuskim, choć w początkowym okresie przeżywał kilka lat „polskich” dzięki obecności grupy Polaków przybyłych z królem. Jednak stopniowo wpływy polskie na dworze lunevillskim zaczęły maleć, część oficjeli wróciła do ojczyzny, a śmierć królowej Katarzyny w 1747 roku, otaczającej się polskim dworem, dodatkowo przyspieszyła ten proces (Cieślak, 1994: 195).

Wzmianki dotyczące nauczania języka polskiego pojawiają się dopiero wraz z otwarciem pierwszej (i jedynej) szkoły polskiej w Nancy w 1833 roku, finansowanej ze środków Towarzystwa Naukowej Pomocy, którego działalność miała na celu ułatwić naukę polskiej młodzieży za granicą albo poprzez wsparcie finansowe, albo poprzez umieszczanie Polaków w szkołach publicznych i prywatnych we Francji, Anglii

² „Nieznanego, który odwiedza Nancy, uderza uporczywość pamięci o Stanisławie; wielu Francuzów dziwi się, że ostatni król Polski jest dziś jeszcze bardziej popularny w Lotaryngii niż Ludwik XV. To odkrycie, które wydaje się paradoksalne, można łatwo wytłumaczyć. Nigdzie we Francji, tak jak w naszych krajach wschodnich, Polska od XVIII wieku nie spotkała się z głębszą i wierniejszą sympatią”. Tłumaczenie własne.

i Niemczech³. Aleksander Jełowicki jako sekretarz Towarzystwa odwiedził szkołę w 1835 roku, podkreślając, że

szkoły w Nancy i w Orléans, do pożądanego porządku przyprowadzone, przynoszą prawdziwe korzyści, kształcąc młodzież polską, obyczajem polskim. Szkoła Nancy ma dozorcę Xiędza kanonika Niezbitowskiego, za Nauczycieli PP. Morawskiego, Dziewońskiego, (Doktora) i Rojewskiego – uczniów w niej 18 (Jełowicki, 1836: 63).

Jednak po kilkuletniej działalności – około 1840 roku – ze względu na brak środków⁴ jednostka została zamknięta i od tamtej pory na ziemi lotaryńskiej nie udało się ani otworzyć, ani utrzymać żadnej szkoły polskiej (Paskiewicz, 2021: 58).

W 1854 roku na Uniwersytecie w Nancy zostaje powołany Wydział Nauk o Literaturze z katedrą języków obcych, jednak dopiero w roku akademickim 1921/1922 do oferty dołączono kurs języka polskiego prowadzony przez Antoniego Górskiego⁵. W 1932 roku dzięki pomocy finansowej rządu polskiego do programu studiów językowych w Nancy powraca

³ Towarzystwo Naukowej Pomocy powołane 29 grudnia 1832 roku w Paryżu pod przewodnictwem Księcia Czartoryskiego wspomagało finansowo m.in. Bibliotekę Polską w Paryżu oraz dwie szkoły polskie w Nancy i Orleanie dla dzieci polskich emigrantów (Jełowicki, 1836: 63).

⁴ Jak donosi *Kronika emigracji polskiej* na sesji z 6 stycznia 1836 roku utrzymanie finansowe szkoły zostało przekazane Towarzystwu Dobroczyńności Dam Polskich – znacznie zamożniejszemu niż Towarzystwo Naukowej Pomocy w Nancy – które to wspierało szkoły (w Nancy i Orleanie) przez trzy lata (*Kronika emigracji polskiej*, 1836, t. 4: 28).

⁵ W 1921 roku Górskiemu powierzono misję przywiezienia do Nancy znaczącej liczby polskich uczniów. Podczas swojej wizyty na ziemi lotaryńskiej wygłosił szereg odczytów o historii Polski na Wydziale Językowym i Prawa. Akademia Stanisława przyznała mu tytuł *d'associé-correspondant étranger* (korespondenta zagranicznego), doceniając jego zasługi dla spraw politycznych Polski, zainteresowanie Lotaryngią oraz karierę naukową (Académie de Stanislas, 1923: 91).

język polski. Kurs początkowo nie cieszył się dużą popularnością, ale już rok później na lekcje uczęszczało około dziesięciorga studentów, którzy również mogli ubiegać się o stypendium naukowe. Zajęcia z praktycznej nauki języka polskiego prowadzone były przez lektora Biszyńskiego⁶ w poniedziałki, środy i soboty (Université de Nancy. Faculté des lettres et sciences humaines, 1934: 121–123). Warto podkreślić, że

De plus, pour faciliter les débuts, le Gouvernement polonais a mis à la disposition du chargé de cours, M. Biszynski, une centaine de volumes. Cette petite bibliothèque contient les chefs-d'œuvre de la littérature polonaise, en texte original, ou traduits par des personnalités aussi connues que M. Cazin⁷. Une partie importante de ces ouvrages concerne aussi l'histoire de Pologne⁸ (Université de Nancy. Faculté des lettres et sciences humaines, 1934: 121).

W systemie szkolnictwa francuskiego nauczanie języka polskiego (a w zasadzie języków obcych mniejszościowych) nie było usystematy-

⁶ Biszyński zorganizował w Warszawie trzy konferencje pt. *Nancy, ville du Roi Stanislas*. Pierwsza i trzecia odbyły się w warszawskich liceach, druga – najważniejsza – w siedzibie Stowarzyszenia Polsko-Francuskiego. Na konferencji pojawiło się ponad trzysta osób, w tym Waław Wincenty Makowski – sprawujący funkcję przewodniczącego Stowarzyszenia oraz wicemarszałka Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej. Biszyński zwracał uwagę na znikomą reprezentację Uniwersytetu Nancy wśród polskich środowisk akademickich, co zdecydowanie przekładało się na niewielką liczbę polskich studentów na ziemi lotaryńskiej (Université de Nancy. Faculté des lettres et sciences humaines, 1935: 366–367).

⁷ Paul Cazin – tłumacz, specjalista literatury polskiej, wykładowca w Centrum Studiów Polonistycznych w Paryżu, a od 1957 roku w Aix-en-Provence (Siatkowska-Callebat, 2014: 196).

⁸ „Co więcej, aby ułatwić początki, rząd RP udostępnił wykładowcy Biszyńskiemu sto tomów. Ta mała biblioteka zawiera arcydzieła literatury polskiej napisane w oryginale lub przetłumaczone przez znane osobistości, takie jak Pan Cazin. Ważna część tych prac dotyczy również historii Polski” (Université de Nancy. Faculté des lettres et sciences humaines, 1934: 121). Tłumaczenie własne.

zowane. Dzięki ustawie z 1924 roku w szkołach francuskich można było zatrudniać zagranicznych nauczycieli wyspecjalizowanych w nauczaniu ich języka ojczystego. Najczęściej byli to pracownicy najmowani przez prywatne firmy lub konsulat polski, którzy prowadzili zajęcia głównie w szkołach podstawowych (Paskiewicz, 2021: 62–63). Okres między dwoma wojnami to czas bardzo ważny dla nauczania języka polskiego na poziomie uniwersyteckim. To wtedy powstają pierwsze studia polonistyczne, począwszy od studiów na INALCO (1917) oraz na Uniwersytecie w Lille (1927), a także lektoraty w Paryżu, Lille, Strasburgu, Nancy, Lyonie, Montpellier i Tuluzie (Siatkowska-Callebat, 2014: 195). Jak podają archiwalne dane, na Uniwersytecie w Nancy w roku akademickim 1926/1927 na Wydziale Nauk o Literaturze studiowało 70 Polaków, którzy jako studenci zagraniczni uczyli się przede wszystkim języka francuskiego. Poza tym lektorat języka polskiego nie był w tym czasie oferowany. Później liczba ta maleje – w 1934 roku to tylko 8 studentów (Paskiewicz, 2021: 64). Dla porównania w roku akademickim 1985/1986 w Nancy-Metz było 15 studentów (Paskiewicz, 2021: 76), w 2000 roku – 24 na wszystkich proponowanych kierunkach z języka polskiego, a w 2005 – 28 (Paskiewicz, 2021: 256).

Instytut Polski w Nancy

Instytut Polski na Uniwersytecie w Nancy II (dzisiejszy Uniwersytet Lorraine, utworzony w 2011 roku z połączenia uczelni wyższych w Lotaryngii – Metz i Nancy) został założony w 1961 roku przez Zygmunta Markiewicza. Oznacza to, że w 2021 roku obchodził 60. urodziny. W czasie swojego stosunkowo długiego istnienia miał kilku kierowników. Pierwszym był założyciel Instytutu Zygmunt Markiewicz (1961–1972). Po nim stanowisko objął Étienne Decaux (1972–1976), wybitny gramatyk, którego wnuczka była studentką Instytutu. Był on specjalistą językoznawstwa polskiego, autorem polskiej gramatyki: *Leçons de*

grammaire polonaise. Interesował się pismem Braille'a, a także językiem łużyckim. Jeden ze zbiorów prac naukowych zgromadzonych na Uniwersytecie Lotaryńskim nosi jego nazwę. Kolekcja Decaux liczy ponad 2000 (dokładnie 2235) tytułów wydawanych od lat 30. XIX wieku do 1976 roku. Publikacje te powstały głównie w języku polskim, ale też w innych językach słowiańskich (czeski, rosyjski, łużycki) oraz w językach zachodnich (angielski, niemiecki, francuski). Zebrane prace dotyczą głównie językoznawstwa słowiańskiego, ze szczególnym uwzględnieniem studiów łużyckich, których Decaux był jednym z nielicznych specjalistów⁹ (Fonds Decaux – Collections Bul [istex.fr]). Wśród ważniejszych tytułów wymienić można: *Du rapprochement des écritures slaves* (1964), *De l'autonomie des enclitiques en polonais* (1951), *Tzw. archaizm podhalański a sprawa mazurzenia w Małopolsce* (1973) (Markiewicz, 1978). W latach 1978–1979 Katedrą kierował Daniel Beauvois, znany historyk, badacz dziejów Polski i Ukrainy. W okresie 1983–1986 Instytutem zarządzał Jean Lajarrige – specjalista literatury polskiej. W latach 90. jego krewni przekazali Uniwersyteckiej Bibliotece w Nancy ponad 600 tytułów książek i 35 numerów czasopism pochodzących z jego prywatnych zbiorów wydanych w latach 1895–1986. Kolekcja Lajarrige'a to przede wszystkim prace dotyczące polskiego modernizmu lat 1890–1914 i europejskich nurtów tego okresu. Skupia dzieła (w oryginale i przekładzie) większości autorów Młodej Polski: Stanisława Przybyszewskiego, Zenona Przesmyckiego, Stefana Żeromskiego, Stanisława Reymonta, Kazimierza Tetmajera, Jana Kasprowicza, Stanisława Wyspiańskiego, Gabrieli Zapolskiej, Tadeusza Boya-Żeleńskiego. Teksty literackie uzupełniają opracowania krytyczne, polskie lub francuskie, dotyczące tych autorów i ich ruchu. Kolekcja zawiera również część lingwistyczną: słowniki i gramatyki języka polskiego, podręczniki do nauki tego języka, wydawane w Polsce lub we Francji: *La Jeune Pologne et la tradition romantique* (1976), *La Jeune Pologne et les lettres françaises* (1977), *Le mythe*

⁹ „Revue des études slaves” – jedno z najważniejszych czasopism slawistycznych we Francji – poświęciło cały swój numer 85 (2) 2014 *Les Sorabes aujourd'hui* językom łużyckim, dedykując go m.in. pamięci Étienne Decaux.

de novembre dans l'oeuvre dramatique de Stanislaw Wyspianski (1981) (Fonds Lajarrige – Collections Bul [istex.fr]). Michał Masłowski, znawca literatury polskiej, badacz dzieł epoki romantyzmu, teatru oraz antropologii kultur Europy Środkowej kierował Instytutem w latach 1982–1983 oraz 1986–2005, a od 2005 (właściwie 2004) roku zarządza nim Stanisław Fiszer (literaturoznawca i kulturoznawca) wraz z Paulem Gradvoehlem¹⁰ (historioznawca i kulturoznawca Europy Środkowej).

Zakład Języka Polskiego i Czeskiego

W 2001 roku z inicjatywy Michała Masłowskiego Instytut zmienił nazwę na Zakład Języka Polskiego i Czeskiego. W ten sposób przewidziano niejako przyszłą akcesję krajów Europy Środkowej do Unii Europejskiej i wzmocniono pozycję Zakładu w ramach Wydziału Języków i Kultur Obcych Unité de formation et de recherche (UFR), który zrzesza katedry ze znacznie większą kadrą.

Zakład Języka Polskiego i Czeskiego to także jedyne miejsce w przybranej ziemi Stanisława Leszczyńskiego, gdzie można poznawać język i kulturę polską na wszystkich poziomach zaawansowania, począwszy od studiów dla początkujących, a na studiach doktorskich kończąc. Podobnie jak wszystkie jednostki uniwersyteckie Zakład podążał za rozwojem szkolnictwa wyższego we Francji, przechodząc reformę Licencjat-Magisterium-Doktorat (LMD)¹¹, której celem była standaryzacja nauczania akademickiego w Europie.

Poza tym Zakład Języka Polskiego i Czeskiego musiał, mimo protestów jego Dyrekcji, zaakceptować wiele zmian. Licencjat Języka i Kultury Polskiej (na studiach stacjonarnych) został zastąpiony studiami w trybie

¹⁰ W 2020 roku Gradvohl otrzymał stanowisko profesora na Sorbonie. Od tego czasu stanowisko adiunkta, które zajmował, nie zostało obsadzone.

¹¹ W jej wyniku wszystkie sekcje zostały podzielone na dwa cykle: studia licencjackie (trwające trzy lata) i magisterskie (trwające dwa lata).

zdalnym (Etudes et Ressources Universitaires à Distance – ERUDI)¹². Nauczanie odbywa się na specjalnie przygotowanej platformie internetowej, gdzie znajdują się wszystkie potrzebne do nauki materiały, opracowane zajęcia i wykłady. Studenci muszą uczyć się indywidualnie przez cały okres studiów, a ich sukces zależy w dużej mierze od motywacji i umiejętności regularnej pracy. Kiedy otwarto kierunek, studiami polonistycznymi zainteresowanych było niewiele osób. Jednak z roku na rok coraz więcej kandydatów zgłaszało się na zajęcia, dlatego gdy władze uniwersyteckie zdecydowały o jego zamknięciu, tłumacząc takie posunięcie niewystarczającą liczbą chętnych, dla dyrekcji Zakładu była to decyzja niezrozumiała (w momencie jej podjęcia zapisanych było około 40 studentów). W roku akademickim 2016/2017 nie został otwarty pierwszy rok, a rok później studia całkowicie zamknięto. Kolejną zmianą, wprowadzoną począwszy od 2009 roku – zgodnie z decyzją ministerstwa – było przekształcenie magisterium języka polskiego na magisterium z języków słowiańskich o specjalności język polski i język rosyjski, w związku z czym zakończono okres nauczania filologii polskiej na Uniwersytecie Lotaryńskim. Dyrekcja Instytutu musiała pogodzić się także z rozporządzeniem władz uniwersyteckich o zlikwidowaniu stanowiska lektorskiego w 2018 roku. Decyzja ta została podjęta bez wcześniejszej konsultacji z kierownikiem Katedry i nie podlegała żadnym negocjacjom.

Innym znaczącym zjawiskiem, wspólnym dla różnych kierunków oferowanych przez szkolnictwo wyższe we Francji, jest tendencja do profesjonalizacji. Studenci podchodzą do studiów ze znacznie większym niż w przeszłości zaangażowaniem i pragnieniem natychmiastowego profesjonalnego zastosowania zdobytej wiedzy. Aby temu sprostać i urozmaicić ofertę edukacyjną, Zakład Języka Polskiego i Czeskiego podjął inicjatywę otwarcia od początku roku akademickiego 2009/2010

¹² Studia zorganizowane zgodnie z zasadami kształcenia na odległość, dostępne dla wszystkich grup wiekowych, niezależnie od ograniczeń, skierowane przede wszystkim do pracowników i studentów innych kierunków, którzy nie mogą uczęszczać na tradycyjne lekcje języka polskiego.

Licencjatu Języków Stosowanych (LEA) o specjalności angielsko-polskiej¹³.

Celem tego kierunku jest połączenie nauki na tym samym poziomie dwóch języków obcych: języka A (angielskiego) i języka B (polskiego) oraz kultury obu krajów z nauką o sprawach gospodarczych i handlowych. W pierwszym roku język polski jest wykładany na poziomie zarówno początkującym, jak i zaawansowanym. Warto dodać, że ze względu na ograniczenia finansowe zajęcia są łączone dla studentów rozpoczynających naukę polskiego i tych, którzy już posługują się polszczyzną. Taka organizacja zajęć zdecydowanie utrudnia pracę tak studentom, jak i wykładowcom i bardzo często prowadzi do rezygnacji z zajęć z języka polskiego kandydatów na poziomie początkującym¹⁴. Ponadto obowiązkowo należy uczyć się trzeciego języka – czy to od podstaw, czy też w celu rozwinięcia wiedzy językowej nabytej w szkole średniej – podczas gdy francuski jest językiem wykładowym. Wśród języków dostępnych dla początkujących są: niemiecki, chiński, hiszpański, włoski, arabski, portugalski, czeski, rosyjski¹⁵ oraz na poziomie zaawansowanym: niemiecki, hiszpański, włoski.

Możliwości po uzyskaniu licencjatu LEA są zróżnicowane. Posiadacze tego dyplomu będą mogli m.in. pracować w wielu francusko-polskich firmach z siedzibą we Francji, Polsce i innych krajach Europy. Ponieważ ta specjalność rozwija się dynamicznie i przyciąga absolwentów z Polski, od 2012 roku otworzono magisterium LEA z językiem angielskim i polskim.

Angielsko-polskie studia magisterskie z języków obcych stosowanych oferują zajęcia skoncentrowane na specjalności języki obce w biznesie

¹³ Decyzja zbiegła się z przekształceniem licencjatu z języka polskiego w trybie stacjonarnym w zajęcia na odległość ERUDI.

¹⁴ Statystyki wydziałowe pokazują, że przynajmniej połowa studentów zapisanych na pierwszy rok rezygnuje ze studiów już po pierwszym semestrze nauki.

¹⁵ Studenci innych kierunków LEA mogą wybrać język polski. Średnio na zajęcia lektoratowe zapisuje się kilkanaście osób, przy czym na drugim roku naukę kontynuuje jedynie jedna trzecia z nich.

i strategiach międzynarodowych. Program studiów jest przygotowywany we współpracy z Instytutem Administracji Biznesu (l'Institut d'administration des entreprises – IAE Nancy). Nacisk położony jest na przedmioty z zarządzania, w tym marketing i handel międzynarodowy, negocjacje i profesjonalizację zawodu oraz kompetencje lingwistyczne, techniczne i informatyczne. Podobnie jak na licencji LEA studenci mogą odbyć semestr studiów na uczelni zagranicznej (w ramach wymiany Erasmus+) oraz wyjechać na obowiązkowy staż zawodowy na M1 i M2¹⁶.

Niestety – ze względu po pierwsze na ograniczoną liczbę miejsc na studiach magisterskich (przeznaczone są one dla absolwentów studiów licencjackich ze wszystkich kierunków LEA dostępnych na Uniwersytecie, a ich liczba zmienia się każdego roku; w roku akademickim 2020/2021 dostępnych było 40 miejsc, przy czym jedynie 3 miejsca zarezerwowane były dla studentów języka polskiego), a po drugie ze względu na małe zainteresowanie studiami magisterskimi z języka polskiego średnio co dwa lata studia M1 się nie odbywają. W roku 2021, podobnie jak dwa lata wcześniej, nie otwarto studiów magisterskich z języka polskiego.

Działalność badawcza

Zakład Języka Polskiego i Czeskiego jest jednym z założycieli Centrum Badań nad Europejskimi Kulturami Literackimi (CERCLE), które zajmuje się badaniem problematyki kulturowej Europy Środkowo-Wschodniej, promując jednocześnie jej kulturę we Francji i Lotaryngii. W celu prowadzenia działalności naukowej polscy nauczyciele akademicy są

¹⁶ Po odbyciu studiów magisterskich M2 studenci posiadający tytuł magistra slawistyki (lub równorzędny) mogą zostać przyjęci (na podstawie ocen) na studia doktoranckie ze slawistyki w ramach Szkoły Doktorskiej im. Stanisława. Ostatnia slawistyczna praca doktorska (odwołania do niej pojawiają się w artykule) *L'enseignement et l'apprentissage du français en Pologne et du polonais en France de 1989 à 2017: approche comparée* została obroniona w 2021 roku przez Sandy'ego R. Paskiewicza.

przydzieleni do laboratorium CERCLE, które jest częścią grupy naukowej TELL (Temps, Espace, Lettres, Langues – Czas, Przestrzeń, Literatura, Języki). Organizują oni kolokwia, seminaria i dni studiów oraz udostępniają publikacje poświęcone analizom porównawczym w ujęciu wielodyscyplinarnym nad kulturami literackimi krajów Europy Środkowo-Wschodniej. Głównymi zainteresowaniami badaczy są historia kultury i transfery kulturowe między Europą Środkową i Wschodnią z jednej strony oraz Francją i Europą Zachodnią z drugiej, a także sztuki widowiskowe w Europie Środkowej i Wschodniej¹⁷.

Grupa badawcza CERCLE organizuje liczne konferencje i debaty, jak również seminaria we Francji i za granicą z udziałem studentów studiów magisterskich i doktoranckich. Współpraca ta zaowocowała licznymi publikacjami, w których analizowane są m.in. następujące zagadnienia: adaptacje dzieł teatralnych w kinie na przykładzie twórczości Romana Polańskiego, Mickiewicz jako poeta narodowy, polska historiozofia w kontekście europejskiej myśli filozoficznej czy twórczość Witkiewicza (*Le théâtre au cinéma: adaptation, transposition, hybridation* [Teatr w kinie: adaptacja, transpozycja, hybrydyzacja]; *Culture et identité en europe centrale. Canons littéraires et visions de l'histoire* [Kultura i tożsamość w Europie środkowej. Kanony literackie i wizje]; *Philosophie de l'histoire des xixe et xxe siècles: Pologne – Russie – Europe* [Filozofia historii XIX i XX wieku: Polska – Rosja – Europa]; *S.I. Witkiewicz artiste transversal, hier et aujourd'hui* [S.I. Witkiewicz. Artysta przekrojowy wczoraj i dziś])¹⁸.

Wyzwania i zagrożenia

Od wielu lat na Uniwersytecie Lotaryńskim obserwować można systematyczny spadek liczby polskich studentów – z kilku powodów. Przede wszystkim ogranicza się zakres nauczania języka polskiego we francu-

¹⁷ CERCLE – Axes de recherche | cercle.univ-lorraine.fr.

¹⁸ CERCLE – Publications | cercle.univ-lorraine.fr.

skich placówkach publicznych. W Lotaryngii nie ma liceum, w którym można uczyć się języka polskiego¹⁹. Polszczyzna jest rzadko wybierana jako język obcy obowiązkowy lub dodatkowy na maturze: decyduje się na to zaledwie 0,043% wszystkich zdających, a ten odsetek w Nancy-Metz z roku na rok maleje (Paskiewicz, 2021: 236). Do tego stale spada liczba nauczycieli polskiego w szkołach i na uniwersytetach – faworyzuje się zatrudnianie na umowę zlecenie, co spowodowało, że liczba wykładowców i badaczy sekcji języki i literatura słowiańska na przestrzeni ostatnich 20 lat zmniejszyła się o prawie 25% (Paskiewicz, 2021: 259), a stanowiska profesorów sekcji polskiej, którzy odeszli na emeryturę, nie są ponownie obsadzane.

Pomimo rozszerzenia Unii Europejskiej języki w ogóle, a zwłaszcza języki Europy Środkowej – jeśli nie mają rzeczywistej użyteczności – są uważane we Francji za przedmioty, które nie są warte studiowania. Negatywny wpływ na liczbę polskich studentów w uczelniach, w tym na Uniwersytecie w Nancy, mają również takie czynniki, jak: zahamowanie wzrostu demograficznego dzieci z polskiej emigracji w latach 80., brak zainteresowania nauką języka polskiego ze strony rodziców i ich dzieci²⁰, a także postawa władz uczelni, które

¹⁹ Jak podaje tygodnik „L’Information universitaire: journal hebdomadaire” z 8 września 1924 roku, już w 1921 roku została otwarta sekcja polska w jednym z liceów w Nancy. Niestety źródła odnoszące się do tego wydarzenia są ograniczone i autorce artykułu nie udało się dowiedzieć niczego więcej na ten temat.

²⁰ Ciekawe rezultaty przedstawił w swoich badaniach Paskiewicz, wskazując, że 0,83% Francuzów w wieku powyżej 55. roku życia mówi po polsku (stanowi to 1,75% całej populacji francuskiej). Z kolei w grupie wiekowej między 35. a 54. rokiem życia wcale nie używa się polskiego. Wynika to prawdopodobnie z tego, że są to reprezentanci drugiego pokolenia imigrantów – urodzeni we Francji, z obywatelstwem francuskim, jednak nieczujący potrzeby posługiwania się językiem swoich rodziców. Znajomość języka polskiego powraca dopiero w grupie wiekowej 15–34 lata, stanowiącej 0,65% populacji francuskiej (Paskiewicz, 2021: 208–211). Wzrost zainteresowania polszczyzną w tej grupie może wynikać z chęci poznania języka ojczystego rodziców czy dziadków.

zobowiązane ustawą o autonomii uczelni dążą do zniesienia zajęć uznanych za nieopłacalne.

Odnotować można również zmianę w zakresie liczby zapisujących się na język polski na większości uczelni, w tym w Nancy. Osoby nie pochodzące z Polski, choć nieliczne, coraz częściej wybierają się na studia polonistyczne, co niewątpliwie wynika nie tylko z wejścia Polski do Unii Europejskiej, lecz także z ważnej współpracy gospodarczej Francji i Polski. W roku akademickim 2021/2022 na studia LEA na pierwszy rok zapisała się rekordowa liczba kandydatów – aż 15 (kierunek ten od czasu jego uruchomienia nigdy nie cieszył się taką popularnością). Warto podkreślić, że w większości nie mają oni pochodzenia polskiego ani nie mieli żadnych kontaktów z Polską. Na studia zapisały się ponadto osoby pochodzenia innego niż francuskie. Poza językiem polskim na Uniwersytecie odnotowuje się rzeczywisty spadek liczby kandydatów LEA w stosunku do roku 2020/2021 (ogółem: –40% j. niemiecki; –29% j. włoski; –10% j. hiszpański; –27% j. rosyjski; +180% j. polski. Dla porównania na polski w 2009 roku zapisało się 4 studentów, w 2010 – 7, w 2011 – 2, w 2012 – 5, w 2013 – 7, w 2014 – 5²¹, w 2017 – 5, w 2018 – 4, w 2019 – 7, w 2020 – 5).

Co roku najlepsi studenci mogą podjąć naukę na polskich uniwersytetach w Warszawie, Krakowie, Wrocławiu, Lublinie i Katowicach oraz ubiegać się o długoterminowe granty badawcze. W zasadzie od początku swojego istnienia studia na Wydziale Języka Polskiego i Czeskiego wspierane były przez stowarzyszenie *Les amies de la culture polonaise*²² czynnie angażujące się w organizację Tygodnia Polskiego. Od 2001 roku wydarzenie to przemianowano na Tydzień Kultur Europy Środkowej: polskiej, czeskiej, słowackiej i węgierskiej. Na program zazwyczaj skła-

²¹ Raport przygotowany przez *Délégation à l'aide au pilotage et à la qualité UL* z lat 2009–2014. Dostępny: FSF LEA parcours anglais-polonais.pdf.

²² Stowarzyszenie wspierało działalność kulturalną studentów Uniwersytetu Lotaryńskiego, przyjmując za cel międzynarodowy dialog i współpracę między Polską i Francją poprzez organizację m.in. seminariów, sympozjów, konferencji, odczytów literackich, koncertów i wystaw.

dają się: wieczór przyjaźni, koncert lub spektakl, wystawa, pokaz filmowy i spotkania z osobowościami życia artystycznego²³.

Podsumowując, można stwierdzić, że Zakład Języka Polskiego i Czeskiego, mimo wskazanych obiektywnych trudności, z jakimi się boryka, stara się je zwalczać i odrzucać powszechne przekonanie o nieatrakcyjności języka polskiego. W trosce o humanistyczne i praktyczne aspekty nauczania języka polskiego na Uniwersytecie Lotaryńskim jesteśmy przekonani, że Polonia z Nancy i Lotaryngii podziela te obawy.

Czy studia języka polskiego na Uniwersytecie Lotaryńskim są zagrożone? Zdecydowanie tak. Niestety nie wydaje się, aby cokolwiek w tej kwestii mogło się zmienić. Władze uniwersyteckie co chwila grożą zamknięciem kierunku – już przygotowywany jest nieformalny plan zastąpienia języka polskiego innym językiem. Zajęcia w niewielkich grupach – nieopłacalne – z punktu formalnego nie są akceptowane przez Dyрекcję Wydziału Humanistycznego. Jedynie większa liczba studentów zapisanych na studia polskie może nieco odsunąć w czasie zamknięcie Instytutu²⁴.

Potrzeba wielu zmian. Przede wszystkim należy bardziej zaakcentować obecność Polski w Lotaryngii – co prawda Polska jest dobrze reprezentowana we Francji, ale zasięg jej uwidocznienia jest dość ograniczony i w zasadzie zlokalizowany jedynie w regionie paryskim (największe skupisko przedsiębiorstw polskich i centrów kulturowych). Niewiele jest wspólnych projektów naukowych między Uniwersytetem Lotaryńskim a stroną polską (zwłaszcza w przypadku studiów polonistycznych). Negatywnie na promocję języka i kultury polskiej wpływa fakt, że język polski nie jest reprezentowany (albo obecny w niewielkim stopniu) w szkolnictwie francuskim – jedynie angielski, niemiecki, hiszpański

²³ W dobrych latach działalności Katedry zaproszeni zostali m.in.: Jacek Kaczmarski, Krzysztof Kieślowski, Andrzej Seweryn, Jerzy Artysz, Ewa Osińska i Anna Dereszowska.

²⁴ Obawy są tym większe, że wraz z planowanym przejściem kierownika studiów polskich Stanisława Fiszera na emeryturę za dwa lata może okazać się, że już wtedy władze zdecydują o całkowitym zamknięciu kierunku.

i włoski są nauczane w 99% francuskich szkół (Paskiewicz, 2021: 290). Do tego studia z języka polskiego proponowane są jedynie na 11 uniwersytetach francuskich (na 75), przy czym liczba ta jest niezmienna od 1992 roku (Paskiewicz, 2021: 281). Z drugiej strony w szkołach, które oferują język polski jako dodatkowy (*langues vivantes étrangères – LVE*), konkurencja z innymi językami mniejszościowymi jest ogromna – chodzi głównie o języki późniejszej emigracji, jak portugalski czy arabski, oraz chiński, japoński, rosyjski czy holenderski, które cechuje wysoki stopień rozpowszechnienia. Brak polszczyzny we francuskich szkołach zawodowych, które znajdują się w regionach, gdzie dominuje polsko-francuska współpraca, również wpływa niekorzystnie na sytuację polskiego we Francji – badania pokazują, że Polacy są niezwykle cenieni przez Francuzów w pracy związanej z logistyką, handlem czy administracją (Paskiewicz, 2021: 300). I co najważniejsze, jeśli zagwarantowanie ciągłości nauczania – począwszy od college aż po liceum – jest w obecnych warunkach niemożliwe, to prawdopodobnie jedyną szansą na utrzymanie studiów polonistycznych w Nancy jest ożywiona współpraca z ośrodkami naukowymi oraz wsparcie ze strony polskich instytucji rządowych na przybranej ziemi Stanisława. Nie chodzi jedynie o zmianę wciąż pokutującego przekonania, że język polski to język imigracji o niskiej użyteczności, ale przede wszystkim o zwiększenie jego reprezentacji na ziemi lotaryńskiej. Inaczej trzeba będzie pogodzić się z faktem, że pomimo długoletniej tradycji nauczania języka i kultury polskiej w Lotaryngii, sięgającej przecież początków XIX wieku, studia specjalistyczne LEA w najbliższej przyszłości znikną z oferty studiów na Uniwersytecie w Nancy.

Literatura

Académie de Stanislas, 1923, *Mémoires de l'Académie de Stanislas*, Éd. Berger-Levrault, Nancy–Paris–Strasbourg, <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k200261f/f90.item.r=gorsky> [dostęp: 1.02.2022].

- Association des anciens élèves de l'École polonaise, 1910, *Bulletin polonais littéraire, scientifique et artistique/Association des anciens élèves de l'École polonaise*, <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k55882707/f2.item.r=ecole%20polonaise%20a%20nancy> [dostęp: 1.02.2022].
- Cieślak E., 1994, *Stanisław Leszczyński*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław–Warszawa–Kraków.
- Jełowicki A., 1836, *Rocznik Emigracji Polskiej: Pismo polityce i Literaturze narodowej poświęcone*, b.n.w, Paryż, <https://books.google.fr/books?id=UtdbAAAAcAAJ&printsec=frontcover&hl=pl#v=onepage&q&f=false> [dostęp: 6.12.2021].
- Kronika emigracji polskiej*, 1836, b.n.w, t. 3–4, Paryż, <https://books.google.fr/books?id=Kq8DAAAAYAAJ&printsec=frontcover&hl=pl#v=onepage&q&f=false> [dostęp: 6.12.2021].
- L'Information universitaire, 1924, *L'Information universitaire: journal hebdomadaire*, <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k45855615/f2.item.r=chaire%20polonaise%20a%20nancy> [dostęp: 1.02.2022].
- Markiewicz Z., 1978, *Étienne Decaux (18 III 1926 – 9 VIII 1976)*, „Les Cahiers Franco-Polonais”, s. 7–9.
- Palais de l'Académie, 1934, *L'université de Nancy 1572–1934*, Éd. du Pays lorrain, Nancy.
- Paskiewicz S.R., 2021, *L'enseignement et l'apprentissage du français en Pologne et du polonais en France de 1989 à 2017: approche comparée*. Niepublikowana praca doktorska przygotowana na Wydziale Humanistycznym Uniwersytetu Lotaryńskiego pod kierunkiem dr. hab. Stanisława Fiszera.
- Siatkowska-Callebat K., 2014, *L'histoire de l'enseignement du polonais en France*, w: *Enseigner et apprendre le polonais langue étrangère*, red. L. Kolankiewicz, A. Zieniewicz, Centre de civilisation polonaise; Polonicum, centre d'enseignement de polonais langue étrangère, Paris–Warszawa, s. 192–204.
- Société d'histoire de la Lorraine et du Musée lorrain, 1920, *Le Pays lorrain: revue régionale bi-mensuelle illustrée*, <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k115263m/f363.item.r=etudiants%20polonais%20a%20universite%20de%20nancy> [dostęp: 1.02.2022].
- Tersen E., 1954, *Lorraine et Pologne*, L'Amitié Franco-Polonaise, Paris.
- Université de Nancy. Faculté des lettres et sciences humaines, 1934, *Annales de l'Est*, Éd. Berger-Levrault, Nancy–Paris–Strasbourg, <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k115506m/f125.item.r=biszynski> [dostęp: 1.02.2022].

Université de Nancy. Faculté des lettres et sciences humaines, 1935, *Annales de l'Est*, Éd.

Berger-Levrault, Nancy, <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k1154951/f131.item.r=biszynski> [dostęp: 1.02.2022].

PATRYCJA GARDIN – PhD, UFR ALL Nancy, Department of Polish and Czech Languages, Université de Lorraine, Nancy, France / dr, UFR ALL Nancy, Katedra Języka Polskiego i Czeskiego, Université de Nancy, Francja.

She holds the ATER position at The Université de Lorraine; she is a member of the Centre for the Study of European Literary Cultures (CERCLE). Her scientific interests concern the methodology of teaching foreign languages, especially specialized languages, and the feminization of language. Her most important publications include *Kulturowe modele kobiecości i męskości w podręcznikach do nauczania języków obcych – na przykładzie podręczników polskich i francuskich* [Cultural models of Femininity and Masculinity in Textbooks for Teaching Foreign Languages – on the Example of Polish and French Textbooks] (2018), *Kobieta uwikłana w tradycję czy nowoczesność? Portrety kobiet prezentowane w podręcznikach do nauczania języka polskiego i francuskiego jako obcych* [Woman Entangled in Tradition or in Modernity? Portraits of Women Presented in Textbooks for Teaching Polish and French as Foreign Languages] (2018), *Język polski we Francji – jak i czego nauczać wobec współczesnych strategii nauczania i promocji języka polskiego?* [The Polish language in France: How and What to Teach in View of Contemporary Strategies of Teaching and Promoting the Polish Language?] (2019).

Zajmuje stanowisko ATER na Uniwersytecie Lotaryńskim w Nancy, członkini Centrum Badań nad Europejskimi Kulturami Literackimi (CERCLE). Jej zainteresowania naukowe dotyczą metodyki nauczania języków obcych, zwłaszcza języków specjalistycznych, oraz feminizacji języka. Najważniejsze publikacje to: *Kulturowe modele kobiecości i męskości w podręcznikach do nauczania języków obcych – na przykładzie podręczników polskich i francuskich* (2018), *Kobieta uwikłana w tradycję czy nowoczesność? Portrety kobiet prezentowane w podręcznikach do nauczania języka polskiego i francuskiego jako obcych* (2018), *Język polski we Francji – jak i czego nauczać wobec współczesnych strategii nauczania i promocji języka polskiego?* (2019).

E-mail: patrycjagardin@yahoo.fr